

สังคมาธิปไตย

Social of the Dhammadhipateyya

พระเทพปริยัติเมธี*

Phratheppariyattimethi

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Sawan Campus, Thailand

E-mail : saritp2501@gmail.com

Received: November 29, 2021

Revised: December 8, 2021

Accepted: December 11, 2021

บทคัดย่อ

ชุมชนของมนุษย์ในทวีปต่าง ๆ ของโลกยอมรับระบอบการปกครองที่เรียกว่า “ประชาธิปไตย” เป็นการปกครองที่มีความเป็นธรรมที่สุด ในแวดวงวิชาการทั้งด้านพระพุทธศาสนาและด้านการเมือง การปกครองได้กล่าวถึงธรรมาธิปไตยเนื่องจากเป็นหลักธรรมคำสอนที่มีความสำคัญทั้งต่อปัจเจกบุคคล และสังคมโดยรวมปรากฏในอาธิปไตยยสูตร ประกอบด้วย อัตตาธิปไตย (การถือตนเป็นใหญ่) โลกาธิปไตย (การถือโลกเป็นใหญ่) และ ธัมมาธิปไตย (การถือธรรมเป็นใหญ่) ในจักกวัตติสูตรที่กล่าวถึงธรรมในการปกครองที่ดี หลักการสำคัญของธรรมาธิปไตยคือ “กุศลกรรมบถ” ที่ผู้ปกครองหรือคนในสังคมได้กระทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ สังคมาธิปไตยควรมีหลักการและคุณลักษณะของสังคม ประชาธิปไตยอยู่ที่ผู้ปกครองหรือผู้นำ โดยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ ๔ แนวทางในการควบคุมตนเอง ในการพัฒนาตนเอง ในการตรวจสอบภายในและภายนอก สังคมาธิปไตยจึงขึ้นอยู่กับที่การบริหารจัดการธรรมของผู้ปกครองหรือผู้นำ

คำสำคัญ: สังคม; ธรรมาธิปไตย; สังคมาธิปไตย

Abstract

Human communities in different continents of the world accept that the so-called “democracy” is the fairest rule. In academic of Buddhist and politics administration say that Dhammadhipaya is a doctrine that is important to both the individual and the society as a whole, appearing in the Adhiptayaya Sutta together with Attaahipateyya (supremacy of self) Lokadhipateyya (supremacy of the world) and Dhammadhipateyya

* พระเทพปริยัติเมธี รองศาสตราจารย์ ดร. Phratheppariyatimethi, Asst.Prof.Dr.

(supremacy of the Dharma). In the Chakavatti Sutra that talks about the Dharma in good governance. The main principle of Dhammadhipaya is “wholesome course of action” in which parents or people in society perform bodily action verbal action and mental action. A democratic society should have the principles and characteristics of a democratic society in the parents or leaders. which can be applied in 4 ways of self-control in self-development in internal and external audits. The social of the Dhammadhipateyya therefore depends on the dharma management of parents or leaders.

Keyword: Social; Dhammadhipateyya; Social of Dhammadhipateyya

บทนำ

ชุมชนของมนุษย์ในทวีปต่าง ๆ ของโลกดิ้นรนต่อสู้เพื่อหารูปแบบการดำรงชีวิต การปกครองที่เหมาะสมกับชุมชนของตนเองมาโดยตลอด เพราะวาระของการปกครองที่ดีเป็นหนึ่งในอุดมคติ (Utopia) ซึ่งเป็นความใฝ่ฝันของมนุษย์มาโดยตลอดนับตั้งแต่ยุคโบราณเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน การปกครองระบอบหนึ่งที่นิยมใช้ในโลปัจจุบันคือระบอบการปกครองที่เรียกว่า “ประชาธิปไตย” นี้ เป็นภูมิปัญญาหรืออุดมการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นและมีพัฒนาการมาอย่างยาวนานในสังคมตะวันตก ซึ่งหลาย ๆ ประเทศทั่วโลก นำไปใช้เป็นระบอบการปกครองในสังคมของตนเอง ในสังคมไทยนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมาก็ได้นำระบอบประชาธิปไตย (Democracy) ที่ถูกนำมาใช้ในสังคมแทนระบอบการปกครองแบบเดิมคือระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งพระมหากษัตริย์มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศ (Absolute Monarchy) ที่สังคมไทยคุ้นเคยมาโดยตลอดหลายร้อยปี

“ธรรมาธิปไตย” ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สำคัญประการหนึ่งในพระพุทธศาสนากล่าวได้ว่า มักจะมีการนำมากล่าวถึงกันอยู่เสมอๆ ในแง่มุมที่หลากหลายทั้งเหมือนกันและแตกต่างกันในแวดวงวิชาการ ทั้งด้านพระพุทธศาสนาและด้านการเมืองการปกครอง เนื่องจากเป็นหลักธรรมคำสอนที่มีความสำคัญทั้งต่อปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวม หากได้รับการนำมาประพฤติปฏิบัติหรือนำไปประยุกต์ใช้อย่างจริงจังด้วยความเข้าใจในเนื้อหาสาระที่สำคัญของ “ธรรมาธิปไตย” ในแง่ของปัจเจกบุคคล “ธรรมาธิปไตย” อาจจะเป็นเกณฑ์ตัดสินใจที่ก่อให้เกิดผลต่อพฤติกรรมทางกายและวาจาของบุคคลนั้นๆ อันเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นคุณภาพทางจิตใจ ส่วนในแง่ของสังคม “ธรรมาธิปไตย” อาจจะเป็นตัวชี้วัดได้ว่า สังคมนั้นๆ มีคุณภาพ มีความสงบ และมีความสุขหรือไม่ซึ่งขึ้นอยู่กับคุณภาพของปัจเจกบุคคลที่มาอยู่

ร่วมกันจนเป็นสังคมดังกล่าว โดยอาจจะดูได้จากการที่สังคมร่วมกันตัดสินใจโดยถือเอา “ธรรมาธิปไตย” เป็นเกณฑ์เช่นกัน ในบทความนี้ผู้เขียนของนำเสนอในมุมมองของสังคมธรรมาธิปไตย ตามแนวพระพุทธศาสนา โดยมีรายดังที่จะได้กล่าวต่อไป

สังคมธรรมาธิปไตย

สังคมธรรมาธิปไตยคือสังคมถือธรรมเป็นใหญ่ และการถือความถูกต้องในการปกครองของสังคม โดยผู้เขียนของนำเสนอ ความหมาย ธรรมาธิปไตยในพระไตรปิฎก หลักการสำคัญของธรรมาธิปไตย และสังคมธรรมาธิปไตย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ความหมายของคำว่า “ธรรมาธิปไตย”

คำว่า “ธรรมาธิปไตย” หรือ “ธัมมาธิปไตย” หมายถึง การถือธรรมเป็นใหญ่ การถือความถูกต้องเป็นหลัก^๑ เอาความถูกต้องของธรรมชาติเป็นใหญ่^๒ ความมีธรรมเป็นใหญ่ ถือธรรมเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาความถูกต้องเป็นจริง สมควรตามธรรม เป็นประมาณ^๓ จากความหมายของคำว่า “ธรรมาธิปไตย” ที่ได้กล่าวมาจะเห็นได้ว่ามีทั้งเหมือนกันและแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่โดยสาระหลักแล้วส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับธรรมะ และการอธิบายความหมายของคำว่า “ธรรมะ” ก็ขึ้นอยู่กับ การตีความของแต่ละบุคคลว่าจะให้มีความหมายครอบคลุมไปถึงเรื่องใดบ้าง เช่น หลักการ หลักเกณฑ์ กฎกติกา ความจริง และความดีงาม แต่โดยภาพรวมที่กล่าวถึงกันได้แก่เรื่องความถูกต้อง และยังมี การอธิบายความหมายของคำว่า “ธรรมาธิปไตย” ไปในแนวทางการประยุกต์ใช้ในทางการเมือง การปกครองด้วย เช่น การกล่าวถึงการบริหารที่เป็นธรรม การตัดสินใจในการปกครองในระบอบ ประชาธิปไตย หรือการกล่าวถึงเรื่องการคำนึงถึงประโยชน์สุขของประชาชนเป็นใหญ่

๒. ธรรมาธิปไตยในพระไตรปิฎก

ในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นแหล่งบันทึกหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สำคัญได้ กล่าวถึงคำว่า “ธรรมาธิปไตย” ไว้หลายแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่กล่าวไว้อย่างชัดเจนก็คือในอาธิปไตยยสูตร และ จักกวัตติสูตร ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ดังนี้

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๕๕.

^๒ พุทธทาสภิกขุ, การเมืองคือธรรมะ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๓๑), หน้า ๑๗๗.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๘.

๒.๑ อาธิปไตยยสูตร

อาธิปไตยยสูตรว่าด้วยเรื่องอธิปไตย คือความเป็นใหญ่หรือภาวะที่ถือเอาเป็นใหญ่ใน ๓ ประการนี้ อัตตอธิปไตยคือความเป็นใหญ่หรือภาวะที่ถือเอาตนเป็นใหญ่ โลกอธิปไตยคือความเป็นใหญ่หรือภาวะที่ถือเอาโลกเป็นใหญ่ และธัมมาธิปไตยคือความเป็นใหญ่หรือภาวะที่ถือเอาธรรมเป็นใหญ่ โดยมีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้^๕

๑. อัตตอธิปไตย (supremacy of self) หมายถึง ความมีตนเป็นใหญ่ ถือตนเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาตนเป็นประมาณ เรียกได้ว่าเป็นสังคมาัตตอธิปไตย กระทำการโดยยึดความคิดเห็นของตนเองเป็นที่ตั้ง ซึ่งเปรียบได้กับระบอบเผด็จการในการปกครอง คนในสังคมนี้นิ่งใช้สติให้มาก คือ ผู้ปกครองในสังคมระบอบเผด็จการจะต้องมีสติคอยกำกับ การคิด การพูด และการทำตลอดเวลา เพื่อไม่ให้หลงและหลงในอำนาจนั้น

๒. โลกอธิปไตย (supremacy of the world) หมายถึง ความมีโลกเป็นใหญ่ ถือโลกเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนา นิยมของโลกเป็นประมาณ เรียกได้ว่าเป็นสังคมาโลกอธิปไตย กระทำการโดยยึดถือกระแสของโลกเป็นประมาณ ซึ่งเปรียบได้กับประชาธิปไตย คนในสังคมนี้นิ่งมีปัญญาครองตน และรู้พินิจ คือ ผู้ปกครองในสังคมประชาธิปไตยจะต้องมีปัญญาไตร่ตรองในการฟังความคิดเห็นของคนอื่น และนำสิ่งที่ดีมีประโยชน์มาปรับปรุงแก้ไขสิ่งที่ผิดให้ถูก โดยยึดประโยชน์ของประเทศ และประชาชนโดยรวมเป็นหลัก

๓. ธัมมาธิปไตย (supremacy of the Dharma) หมายถึง ความมีธรรมเป็นใหญ่ ถือธรรมเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาความถูกต้อง เป็นจริงสมควรตามธรรมเป็นประมาณ เรียกได้ว่าเป็นสังคมาธรรมาธิปไตย กระทำการโดยยึดความถูกต้องเป็นหลัก ซึ่งเป็นแนวทางที่ผู้ปกครองทั้งในระบอบเผด็จการ และประชาธิปไตยจะต้องยึดถือ คนในสังคมนี้นิ่งประพฤติให้ถูกหลักธรรม คือ ผู้เป็นนักปกครองในสังคมธัมมาธิปไตยพึงถือธรรมเป็นใหญ่ กระทำการโดยยึดความถูกต้องเป็นหลัก

จากที่ได้กล่าวมาในข้างต้นอาธิปไตยยสูตรกล่าวถึงความเป็นใหญ่ในตน ในโลก และในธรรม ถ้านำมาเปรียบสังคมาในปัจจุบันได้ ๓ สังคมา คือ สังคมาัตตอธิปไตยเป็นสังคมาที่มีตนเป็นใหญ่ คือ จะทำอะไรก็นึกถึงตน คำนึงถึงฐานะเกียรติศักดิ์ศรี หรือผลประโยชน์ของตนเป็นสำคัญ สังคมาโลกอธิปไตยเป็นสังคามีโลกเป็นใหญ่ คือ ถือความนิยมหรือเสียงกล่าวหาของชาวโลกเป็นสำคัญ หวั่นไหวไปตามเสียงนินทาและสรรเสริญ จะทำอะไรก็มุ่งจะเอาใจหมู่มชน หากความนิยม ทำตามที่เขานิยมกัน หรือคอย

^๕ คำว่า “อธิปไตย” ในพระไตรปิฎกบาลีเขียนว่า “อาธิปไตยย” (อง.ติก.(บาลี) ๒๐/๔๐/๑๔๒.) แต่ในพระไตรปิฎกภาษาไทยบางชุดเขียนว่า “อธิปไตย” หรือ “อาธิปไตย” หรือ “อาธิปไตยย” ก็มี
^๕ อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๑-๒๐๓.

แต่หัวหน้ากลัวเสียงกล่าวว่า และสังคมนาธิปไตยเป็นสังคมนาธิธรรมเป็นใหญ่ คือ ถือธรรมเป็นใหญ่ นี้ก็ถึงความจริง ความถูกต้องสมควรก่อนแล้วจึงทำ

๒.๒ จักกวัตติสูตร

จักกวัตติสูตร^๖ แปลว่า พระสูตรว่าด้วยพระเจ้าจักรพรรดิ หมายถึง กษัตริย์ที่ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ทรงประพาศิธรรมที่เรียกว่า จักรวรรดิวัตร ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ที่เมืองมาตุลา แคว้นมคธ โดยประสงค์ให้ผู้ฟังนั้นได้ฟังตนฟังธรรม ไม่ฟังสิ่งอื่น เพราะการฟังตนฟังธรรมให้เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ โภคะ และพละ ทำให้สิ่งต่างๆ มาขัดขวางความเจริญไม่ได้ โดยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ และให้ประพาศิธรรมอันเป็นโคจรที่สืบเนื่องมาจากบิดา เมื่อประพาศิเช่นนี้บุญกุศลจะยิ่งเจริญขึ้น จะไม่มีอะไรมาขัดขวาง โดยยกตัวอย่างที่พระเจ้าจักรพรรดิในอดีตทั้ง ๗ พระองค์ได้ปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กันมา โดยลำดับ โดยประพาศิดังนี้

๑. อาศัยธรรม สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จัดการรักษาป้องกัน และคุ้มครองชนภายใน (พระมหาลี พระราชโอรส พระราชธิดา) กำลังพล พวกกษัตริย์ผู้ติดตาม (พระราชวงศ์) พรหมณ์และคหบดี ขวานินคัมและชาวชนบท สมณพราหมณ์ ไม่กระทำการที่ผิดแบบแผนของแคว้นแคว้น

๒. แจกจ่ายทรัพย์แก่ผู้ไม่มีทรัพย์เลี้ยงชีพ

๓. เข้าไปหาสมณพราหมณ์เว้นขาดจากความมัวเมาประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติ (ความอดทน) โสรัจจะ (ความสงบเสงี่ยม) ฝึกตน สงบตน เป็นต้น

จักกวัตติสูตรเป็นการฟังตนฟังธรรมโดยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ย่อมเจริญด้วยการมีอายุยืน ด้วยการเจริญอิทธิบาท ๔ มีวรรณะด้วยการรักษาศีล มีสุขะด้วยการเจริญมาน ๔ มีโภคะด้วยการเจริญอัปมัถญา (พรหมวิหาร) ๔ และให้มีพละด้วยการเจริญวิปัสสนา จนได้เจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ

อย่างไรก็ตาม เมื่อมองไปที่ “ธรรมาธิปไตย” อย่างเดียวซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับอธิปไตยทั้ง ๓ ประการ ดังที่กล่าวมาในอาธิปไตยสูตร ในจักกวัตติสูตรกลับมีนัยที่สื่อไปถึงแนวคิดทางการปกครองในแง่มุมมองของคุณสมบัติหรือจริยธรรมของผู้ปกครองมากกว่า “ธรรมาธิปไตย” ในฐานะที่เป็นหลักธรรมประการหนึ่งที่ทั้งพระเจ้าจักรพรรดิและพระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติและทรงมีทรงเป็น นี้หมายความว่า แม้ว่าพระเจ้าจักรพรรดิและพระพุทธเจ้าต่างก็เป็นผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีอำนาจสูงสุดแล้ว แต่ก็ทรงมีธรรมเป็นใหญ่ ทรงมีความเคารพในธรรม กล่าวคือ พระเจ้าจักรพรรดิเป็นผู้นำ หรือผู้ปกครองที่มีอำนาจสูงสุดในอาณาจักรทางโลก ส่วนพระพุทธเจ้าเป็นผู้นำหรือผู้ปกครอง ที่มีอำนาจสูงสุดในอาณาจักรทางธรรม

^๖ อง.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๑๔/๑๕๔.

ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองที่ผู้นำหรือผู้ปกครองเป็นศูนย์กลาง ที่ไม่มีความซับซ้อนมากนัก เนื่องจากอำนาจการตัดสินใจอยู่ที่ผู้นำหรือผู้ปกครองเท่านั้น เพราะฉะนั้น ทั้งพระเจ้าจักรพรรดิและพระพุทธเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นผู้นำหรือผู้ปกครอง ที่มีอำนาจสูงสุดในอาณาจักรทางโลกและทางธรรม ซึ่งต่างก็ทรงมีภาระหรือเรื่องราวต่าง ๆ มาให้ทรงใช้อำนาจตัดสินใจในทางการปกครองหรือการบริหารอยู่เป็นนิจ เพราะฉะนั้น ในแง่ของการใช้อำนาจที่ทรงมีอยู่ในการบริหารการปกครองนั้น จึงต้องทรงมีเครื่องมือหรือหลักในการตัดสินใจในการปกครอง หรือการบริหาร ที่ดีนั่นก็คือ “ธรรมาธิปไตย” หมายความว่า “ธรรม” นี้ เป็นใหญ่หรือมีอำนาจอยู่เหนือพระองค์เองขึ้นไปอีก เนื่องจากพระเจ้าจักรพรรดิและพระพุทธเจ้าเมื่อทรงเป็นผู้บริหารหรือ เป็นผู้ปกครองในการใช้อำนาจเพื่อตัดสินใจกระทำสิ่งใด ๆ ลงไปในทางการบริหารหรือทางการปกครองนั้น จะทรงคำนึงถึงอารมณ์ความรู้สึกส่วนตัว (ความมีตนเป็นใหญ่) หรือคำนึงถึงกระแสสังคมหรือบุคคลรอบข้าง (ความมีโลกเป็นใหญ่) ไม่ได้ด้วยเหตุนี้ ทั้งในจักรกวัตติสูตร พระพุทธองค์จึงไม่ตรัสถึง “อิตตาธิปไตย” และ “โลกาธิปไตย” ไว้ ดังที่ปรากฏในอาธิปไตยยสูตร

จากที่ได้กล่าวมาในธรรมาธิปไตยในพระไตรปิฎก “ธรรมาธิปไตย” ในฐานะที่เป็นหลักธรรมคำสอนประการหนึ่งในพระพุทธศาสนาที่ทำให้ทราบว่า “ธรรมาธิปไตย” ในอาธิปไตยยสูตรเป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสสอนผู้ที่ออกบวชเป็นพระภิกษุ ให้ปรารถนาธรรมเป็นจุดเริ่มต้นหรือนำธรรมมาเป็นสิ่งจูงใจให้ประพฤติปฏิบัติธรรมหรือทำความดี เพื่อพัฒนาตนให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงที่ครอบงำ และทำให้ทราบว่า “ธรรมาธิปไตย” ที่ไม่เกี่ยวข้องกับอิตตาธิปไตยและโลกาธิปไตยที่ปรากฏในจักรกวัตติสูตรก็เป็นเพียงคุณสมบัติหรือหลักธรรมประการหนึ่งที่ผู้ปกครองหรือผู้นำทรงมีหรือทรงปฏิบัติ ดังที่พระพุทธองค์ ตรัสไว้ว่า พระเจ้าจักรพรรดิทรงมีธรรมเป็นใหญ่ หรือพระพุทธเจ้าทรงมีธรรมเป็นใหญ่ คือทรงมีธรรมาธิปไตยนั่นเอง อีกทั้งจากหลักฐานต่าง ๆ ที่ปรากฏทางพระพุทธศาสนา ยังทำให้ทราบว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้ให้ความสำคัญกับระบอบการปกครองว่าจะเป็นระบอบการปกครองรูปแบบใด เนื่องจากพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับเรื่องการปฏิบัติตนของบุคคลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองหรือไม่ก็ตาม “ธรรมาธิปไตย” เป็นหลักธรรมคำสอนที่มุ่งไปที่คุณธรรมหรือคุณสมบัติด้านที่ดีที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคล ซึ่งมีพลังหรือมีอำนาจควบคุมการตัดสินใจ การพูด และการกระทำของบุคคลนั้น ๆ เมื่อ มีคุณสมบัติภายในที่ดีมีธรรมะเป็นที่ตั้งหรือเป็นพื้นฐานแล้ว การตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ก็จะเป็นไปตามหลักการที่ถูกต้อง ดีงาม และเป็นประโยชน์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นตามลำดับ

๓. หลักการสำคัญของธรรมาธิปไตย

หลักการสำคัญของธรรมาธิปไตยคือการยึดถือธรรมเป็นใหญ่ มีธรรมเป็นพลังผลักดันหรือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการทำความดี กล่าวคือ หัวใจหลักของธรรมาธิปไตยในพระพุทธศาสนาก็คือธรรม ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นสิ่งที่จูงใจที่นำบุคคลไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม (กุศลกรรมบถ) และเป้าหมายของการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงามนั้นก็คือการยกระดับจิตใจของบุคคลให้สูงขึ้นตามลำดับ (โลกุตระธรรม) เพราะฉะนั้น คำว่า “กุศลกรรมบถ” จึงแปลว่า ทางแห่งกรรมดีหรือทางแห่งกรรมที่เป็นกุศล^๗ มี ๑๐ ประการ โดยแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ ทางกาย ทางวาจา และทาง ใจ^๘ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้^๙

๑) การงดเว้นการกระทำทางกาย มี ๓ ประการ คือ

๑) ละเว้นการฆ่า การสังหาร การบีบคั้น เบียดเบียน แต่ให้มีเมตตากรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูล สงเคราะห์กันและกัน

๒) ละเว้นการแย่งชิงลักขโมย และการเอารััดเอาเปรี๊ยะ แต่ให้เคารพสิทธิในทรัพย์สินของกันและกัน

๓) ละเว้นการประพฤติผิดล่วงละเมิดในของรักของหวงแหนของผู้อื่น ไม่ข่มเหงจิตใจ หรือทำลายลบหลู่เกียรติและวงศ์ตระกูลของกันและกัน

๒) การงดเว้นการกระทำทางวาจา มี ๔ ประการ คือ

๔) ละเว้นการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง แต่ให้กล่าวแต่คำสัตย์ ไม่จงใจพูดให้ผิดจากความจริง เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใด ๆ

๕) ละเว้นการพูดส่อเสียด ยุยง สร้างความแตกแยก แต่ให้พูดแต่คำที่สมานและส่งเสริมสามัคคี

๖) ละเว้นการพูดคำหยาบ สกปรกเสียหาย แต่ให้พูดแต่คำสุภาพนุ่มนวล ควรฟัง

๗) ละเว้นการพูดเหลวไหลเพ้อเจ้อ แต่ให้พูดแต่คำจริง มีเหตุมีผล มีสารประโยชน์ ถูกกาลเทศะ

๓) การงดเว้นการกระทำทางใจ มี ๓ ประการ คือ

๘) ไม่ละโมภ ไม่เพ่งเล็งคิดหาทางเอาแต่จะได้อะไร แต่ให้คิดให้ คิดเสียสละทำใจให้ เผื่อแผ่ กว้างขวาง

^๗ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑.

^๘ ดูรายละเอียดใน อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๑๓/๓๖๐-๓๖๒.

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมบุญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : กองทุน อริยมรรค, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗-๑๘.

๙) ไม่คิดร้ายมุ่งเบียดเบียน หรือเพ่งมองในแง่ที่จะทำลาย แต่ให้ตั้งความปรารถนาดี แผ่เมตริ มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน

๑๐) มีความเห็นถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ เข้าใจในหลักกรรมว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว รู้เท่าทันความจริง ที่เป็นธรรมดาของโลกและชีวิต มองเห็นความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

กุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ประการนี้ จึงเป็นเรื่องของการปกครองและควบคุมตนเองทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ซึ่งในสังคมพระพุทธศาสนา โดยพระสงฆ์ส่วนใหญ่มักจะสอนให้พุทธศาสนิกชน นำไปเป็นแนวทางสำหรับการประพฤติปฏิบัติตนและใช้เป็นหลักสำหรับตรวจสอบพิจารณาพฤติกรรม ของตนเอง เนื่องจากพระพุทธศาสนาถือว่ากุศลกรรมบถ ๑๐ นี้ เป็นเครื่องชำระตัวให้สะอาดจาก พฤติกรรมที่ไม่ดีทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ^{๑๐}

๔. สังคมธรรมาธิปไตย

สังคมประชาธิปไตยเป็นการอยู่ร่วมของคนในสังคมที่จำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่อง สถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของตนเอง เพื่อปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีและให้คนในสังคม อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขตามหลักการของประชาธิปไตย ฉะนั้น สังคมธรรมาธิปไตย (Social of the Dhammadhipateyya) เป็นสังคมที่มีธรรมเป็นใหญ่ ถือธรรมเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนา ความถูกต้อง เป็นจริงสมควรตามธรรมเป็นประมาณ เรียกได้ว่าเป็นสังคมธรรมาธิปไตย กระทำการ โดยยึดความถูกต้องเป็นหลัก ซึ่งเป็นแนวทางที่ผู้ปกครองทั้งในระบอบเผด็จการจะต้องมีสติคอยกำกับ การคิด การพูด และการทำตลอดเวลา เพื่อไม่ให้หลงและหลงในอำนาจนั้น และในระบอบประชาธิปไตย จะต้องมีปัญหาไตร่ตรองในการฟังความคิดเห็นของคนอื่น และนำสิ่งที่ดีมีประโยชน์มาปรับปรุงแก้ไข สิ่งที่ไม่ดีให้ถูก โดยยึดประโยชน์ของประเทศ และประชาชนโดยรวมเป็นหลัก ฉะนั้น สังคมธรรมาธิปไตย จะต้องยึดถือ คนในสังคมนี้นับประพฤดีให้ถูกหลักธรรม คือ ผู้เป็นนักปกครองในสังคมธรรมาธิปไตย ฟังถือนธรรมเป็นใหญ่ กระทำการโดยยึดความถูกต้องเป็นหลัก

สำหรับการนำสังคมธรรมาธิปไตยมาประยุกต์ใช้ในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาประชาธิปไตย ในสังคมปัจจุบันนั้น ต้องพัฒนาคนอันเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพราะการพัฒนาคนเป็นการพัฒนา ระบบองค์กรรวมทั้งการดำเนินชีวิตของคนให้เจริญงอกงามขึ้นอย่างประสานสัมพันธ์สอดคล้อง ส่งผล เกื้อกูลกันไปด้วยดีทั้งระบบ ซึ่งประกอบด้วยพัฒนาการ ๔ ด้าน ได้แก่

๑. ด้านกายภาวนา คือการพัฒนาด้านกายเป็นการใช้กายให้สัมพันธ์สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม ทางกายภาพอย่างสร้างสรรค์ เกิดประโยชน์ เช่น การนั่งทำงานที่ปลอดภัย การเลือกเสพบริโภคสิ่งที่ดี เข้าสู่ชีวิตของตน รวมถึงการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของตนและสังคมได้

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ-ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๗๕๙-๗๖๐.

๒. ด้านศิลปะภาวนา คือการพัฒนาด้านศิลปะ (สังคม)เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสังคมเพื่อนมนุษย์ ให้เป็นไปในทางช่วยแก้ปัญหา และสร้างสรรค์สังคมที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาชีวิต ทั้งในครอบครัว และสังคมการทำงาน ขยายไปจนถึงการจัดตั้งวางระบบชี้้นำสังคมตามบทบาทหน้าที่ของตน ๆ

๓. ด้านจิตภาวนา คือการพัฒนาด้านจิตใจเป็นการฝึกอบรมให้จิตใจมีสุขภาพจิตดี มีศักยภาพในการทำกิจต่างๆ อันประกอบไปด้วยคุณธรรม ความดีงามต่างๆ เช่น เมตตา กรุณา ฉันทะ มั่นเพียร เข้มแข็ง อดทน จดจ่อ สดชื่น เพื่อให้จิตใจนั้น พร้อมทั้งรับกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบได้อย่างมีประสิทธิภาพ และนำไปสู่การจัดการด้วยปัญญาได้อย่างเต็มศักยภาพ

๔. ด้านปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาด้านความรู้เป็นความรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายถูกต้องตามความเป็นจริง สามารถนำความรู้ความคิดมาประยุกต์ใช้แก้ปัญหา สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ รวมทั้งในการบริหารจัดการดำเนินการต่างๆ เพื่อการพัฒนาตนและสังคมยิ่งขึ้นไป

การพัฒนาสังคมธรรมาธิปไตยทั้ง ๔ ประการที่ได้กล่าวมาแล้วจะเป็นเครื่องมือในการควบคุมตนเอง การพัฒนาตนเอง และการตรวจสอบตนเองโดยยึดหลักการของธรรมาธิปไตยคือยึดถือธรรมเป็นใหญ่ ปัญหาจริยธรรมก็จะได้รับการแก้ไข ซึ่งจะส่งผลให้ปัญหาของระบอบประชาธิปไตยในสังคมพลอยได้รับการแก้ไขไปด้วย ธรรมาธิปไตยยังเป็นทั้งพื้นฐาน ที่สำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และเป็นเครื่องชี้วัดความเป็นระบอบประชาธิปไตยในสังคมได้อีกด้วย โดยดูจากการมีหรือไม่มีธรรมาธิปไตยของบุคคลต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมนั้นเอง

บทสรุป

ชุมชนของมนุษย์ในทวีปต่าง ๆ ของโลกยอมรับระบอบการปกครองที่เรียกว่า “ประชาธิปไตย” เป็นการปกครองที่มีความเป็นธรรมที่สุด ในแวดวงวิชาการทั้งด้านพระพุทธศาสนาและด้านการเมือง การปกครองได้กล่าวถึงธรรมาธิปไตยเนื่องจากเป็นหลักธรรมคำสอนที่มีความสำคัญทั้งต่อสังคมโดยส่วนรวม เพราะว่า สังคมธรรมาธิปไตยเป็นสังคมที่มีธรรมเป็นใหญ่ ถือธรรมเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาความถูกต้อง เป็นจริงสมควรตามธรรมเป็นประมาณ ปรากฏในอาธิปไตยยสูตร ประกอบด้วย อตตธิปไตย (การถือตนเป็นใหญ่) โลกธิปไตย (การถือโลกเป็นใหญ่) และธัมมาธิปไตย (การถือธรรมเป็นใหญ่) ในจกัถวัตติสูตรที่กล่าวถึงธรรมในการปกครองที่ดี ที่พึงตนพึงธรรม อันเป็นตามหลักการสำคัญของธรรมาธิปไตยคือ “กุศลกรรมบถ” เป็นทางแห่งกรรมดีหรือทางแห่งกรรมที่เป็นกุศลของผู้ปกครองหรือคนในสังคม ที่แสดงออกทางกาย ๓ ทางวาจา ๔ และทางใจ ๓ รวมเป็น ๑๐ ประการ สังคมธรรมาธิปไตยควรมีหลักการและคุณลักษณะของสังคมประชาธิปไตยอยู่ที่ผู้ปกครองหรือผู้นำ

โดยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในการพัฒนา ๔ แนวทางคือ การพัฒนาตน สังคม อารมณ์ และการพัฒนาปัญญา เพื่อในการควบคุมตนเอง การพัฒนาตนเอง และการตรวจสอบตนเองโดยยึดหลักการของธรรมาธิปไตยคือยึดถือธรรมเป็นใหญ่ สังคมธรรมาธิปไตยจึงขึ้นอยู่กับที่การบริหารจัดการธรรมของผู้ปกครองหรือผู้นำดังที่ได้กล่าวมา

บรรณานุกรม

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. **ธรรมนุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร : กองทุน อริยมรรค, ๒๕๔๕.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พุทธทาสภิกขุ. **การเมืองคือธรรมะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๓๑. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.